

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע שופטים תשפ"א

קים לי? המשפט והצדקה (ה) צריכים ללכת יד ביד!

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

שלוש קריאות חיוביות פותחות את פרשתנו.

"שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ כָּל שְׁעָרֶיךָ... וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט צֶדֶק... צֶדֶק צֶדֶק תִּדְרֹף" (דברים ט"ז יח - כ).

כיצד מיישמים ציווי זה ברשת בתי הדין לממונות "ארץ חמדה – גזית"?

אחד העקרונות החשובים ביותר בדיני ממונות הוא הכלל: "המוציא מחברו עליו הראיה" (עיינו כדוגמא ב"ק פ"ג משנה יא). למי שמחזיק בכסף יש יתרון חזק על מי שרוצה להוציא ממנו. לכן, על התובע מוטל נטל הראיה, במקרה של ספק הנתבע יצא במקרים רבים כשידו על העליונה.

הרמ"א בשו"ע חושן משפט הרחיב את היריעה: "לא יוציא ממון מספק, דכל היכא דאיכא ספיקא דדינא אין מוציאין ממון מיד המוחזק (טור)" (סימן כה סעיף ב). בפשטות, גם אם בידי התובע הוכחה שתביעתו נכונה, אם יש מחלוקת בין הפוסקים, עדיין ידו של הנתבע תגבר, כיוון שמיידי ספק לא יצאנו.

הש"ך חידש חידוש גדול: "ודע דבפלוגתא דרבוותא היכא דמצי למימר קים לי, היינו אפילו הוא מיעוט הפוסקים יכול לומר קים לי כהמיעוט ולא כהרוב ומהני תפיסתנו" (תקפו כהן ס"י קג). לדעת הש"ך גם אם רוב הפוסקים מכריעים לטובת התובע אפילו אם מיעוט קטן תומך בדעת הנתבע, יכול הנתבע לטעון כלפי הדיינים: אינכם יכולים לחייב אותי לשלם כיוון שאני חושב - קים לי - שהמיעוט הקטן צודק ולכן אני רוצה להמשיך ולהחזיק בממון.

גדולי עולם "צעקו במר ליבם" כנגד הכרזה זו. נצטט שניים מהם:

רבי יונתן אייבשיץ כתב, אם נלך בדרכו של הש"ך: "חס וחלילה תיפוק תורה ויהיה ממש כל דאלים גבר... ואם כן לשוא עמלו בונים הפוסקים ומחברים בראיות שונות ופלפול עמוק בתורה, כי לעולם המוחזק יטעון קים ליה וחס וחלילה תורתנו הפקר"

(אורים ותומים על תקפו כהן, סימן כג-קכד).

הרב יעקב חגיו, נקט לשון עוד יותר חריפה: "אם כן בטלת כל החשן משפט מן העולם... וקורא אני בזה עד מתי אתה מכלה

ממונם של ישראל ונותן יד לפושעים ולחמסנים. וחוששני שברוב הימים יבאו לבטל כל דיני הגמרא באומרים קים לי כהאי תנא או כהאי אמורא" (שו"ת הלכות קטנות א, קפג). נוסף על כך את השאלה, מה היינו אומרים על יראת השמים של מי שיקל בהלכות כשרות, בהסתמך על דעת יחיד כנגד רוב רובם של הפוסקים?

נחזור אל הפוסקים הפותחים את פרשתנו. התורה מצווה עלינו למנות שופטים שישפטו משפט צדק וחוזרת ומדגישה: "צֶדֶק צֶדֶק תִּדְרֹף"! נשתברו קולמוסים רבים מתקופת חז"ל ועד דורנו בביאור כפילות זו.

נציע כי התורה באה להדגיש כי חובה לבנות מערכת משפט, שתבטיח צדק תוך ראייה נכונה של המציאות. בתי דין שיאמצו הלכה למעשה את פסיקת הש"ך, ישארו ריקים, ח"ו.

מי יבוא לתבוע צדק, על פי דין תורה, כשהנתבע יכול להסתמך על דעת אחרון יחיד ולטעון קים לי?

האם זו כוונת התורה במצוות מינוי השופטים והקמת מערכת משפטית שתדאג לצדק?

למרות שאלות אלה, עדיין דעת הש"ך במקומה עומדת. מה הפתרון המעשי שיפעל גם לדעתו?

מו"ר הגר"י גולדברג זצ"ל לימדנו כי: "בכל הסכמה לקבלת פסק בית הדין, "בין לדין ובין לפשרה", כלולה גם הסכמה לכך שביטול הדין יוכל להכריע במחלוקות", ממילא לא יוכל הנתבע לטעון קים לי.

לכן, בשטר הבוררות של רשת "ארץ חמדה – גזית" מופיע סעיף מפורש: "4. בית הדין יפסוק בסכסוך, על פי דין או לפשרה, לפי

שיקול דעתו ומיטב שפיטתו, עפ"י החומר שבפניו, בהתאם למדיניות ההלכתית של בית הדין". כך פתרנו את בעיית "קים לי" לכל השיטות.

הבה נתפלל כי נזכה, עוד יותר, להתקיימות חזון הנביא:

"אֲחֵרֵי כֵן יִקְרָא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קְרִיָה נְאֻמָּנָה: צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדֶּה וְשִׁבְיָהּ בַּצֶּדֶקָה" (ישעיהו א' כו - כז)

המשפט והצדקה (ה) צריכים ללכת יד ביד.

נמשיך ונפעל כדי שרשת בתי הדין "ארץ חמדה – גזית" תהווה חלק מהתגשמות החזון הנשגב.

לע"נ חברי הנהלת 'ארץ חמדה'

לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב יי בתמוז תשע"ד	לע"נ מר משה וסרצוג ז"ל כי בתשרי תשפ"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל טי בתשרי תשע"ו	לע"נ מר שמואל וגבי אסתר שמש ז"ל י"ז בסיוון / כי באב
לע"נ מר יצחק טרשנסקי ז"ל כי"ח באדר תשפ"א	לע"נ ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד ז"ל (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ הרב אשר וגבי סוזן וסרטייל ז"ל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
לע"נ גבי מרים שטרן ע"ה נלב"ע ה' באב תשע"ט	לע"נ ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ז"ל חי באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	לע"נ הרב שמואל כהן ז"ל נלב"ע בשבט תשפ"א	לע"נ נועה רבקה בת מלכה ברכה ומשה
	לע"נ ר' אברהם ומרת גיטה קליין ז"ל י"ח באייר / ד' באב		לע"נ יחזקאל וגבי חנה צדיק ע"ה י"א באייר תשע"ו / י"ט בתשרי תשפ"א

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חֵמְדַּת שְׁנַת הַשְּׁבַע

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

בין 'ושבתה הארץ' ו'קדושים תהיו'

בשבועות הקרובים נעסוק במלאכות שאסרה תורה בשמיטה, ובמלאכות שהוסיפו חז"ל לרשימה זו.

בתורה (ויקרא כה, ד) נאמר "שדך לא תזרע, וכרמך לא תזמור". בהלכות שבת שתי מלאכות אלו כלולות באותה המלאכה: זרע. חז"ל לומדים מהפירוט שפירטה התורה שמתוך המלאכות המסייעות להצמחת היבול, רק המלאכות הללו נאסרו (יש דיון מורכב על מלאכת החרושה. בהמשך נעסוק במלאכות הקטיף ואיסוף היבול, השונות מהותית). חז"ל הוסיפו ואסרו מלאכות נוספות.

מצד שני, התורה אומרת: "ושבתה הארץ שבת לה", "שנת שבתון יהיה לארץ".

הראייה קוק, בספרו "שבת הארץ", מסביר שיש שתי רמות איסור שונות: ישנן מלאכות אסורות. זריעה של זרע אחד בשמיטה הוא איסור דאורייתא. לעומת זאת, אדם המדשן את השדה (לדוגמה) עובר על איסור דרבנן בלבד. אך מי שמעבד ומשפר את השדה במשך השמיטה דרך קבע עובר על מצוות עשה של "ושבתה הארץ", מפני שהוא אינו מאפשר לארץ לשבות.

המהר"ל אומר דבר דומה על דברי רש"י על התורה. רש"י מפרש את הפסוק "והשביעית תשמטנה ונטשתה" (שמות כ"ג, י"א) תשמטנה – מעבודה גמורה, כגון זריעה, ונטשתה – מעבודה שאינה גמורה, כמו לזבל ולקשקש. הרמב"ן מקשה על דבריו: הרי בגמרא נאמר שמלאכות אלו אסורות מדרבנן בלבד. כיצד רש"י אומר שזהו פירוש הפסוק?

המהר"ל אומר שהתורה ציוותה באופן כללי על הנטישה, והותיר את ההחלטה מה כלול בחובת הנטישה בידי חז"ל. על פניו דבריו אינם עונים על השאלה. הקב"ה ציווה לנטוש. חז"ל מגדירים מה כלול בכך. לכאורה מי שעובר על כך מפר את הציווי של הקב"ה, לנטוש את הקרקע. אם כך לכאורה יש בכך איסור דאורייתא!

אם נחבר את דברי המהר"ל לדברינו הקודמים הם יהיו מובנים יותר. הקב"ה ציווה "לנטוש". מה זה אומר? אילו כוונתו הייתה לאסור מלאכות מסוימות, הוא היה מפרט אותן. כוונתו היא לצוות על נטישת הקרקע. כיצד "נוטשים" את הקרקע, אם המלאכות אינן אסורות? בהכרח יש להבחין בדומה לדברי הרב קוק: דישון בודד אסור מדרבנן. ביצוע מכלול פעולות שמעבדות את הקרקע אסור מן התורה, וזהו האיסור "ונטשתה".

מדוע, אם כן, ישנה הבחנה שכזו? מדוע התורה אסרת רק את מכלול המלאכות הללו, ולא ביצוע מלאכות בודדות?

כפי שנלמד בהמשך, גם כאשר חז"ל אוסרים ביצוע של מלאכה מסוימת, הם אוסרים את ביצועה רק באופן שיגרום להצמחה נוספת. חז"ל התירו לבצע את הפעולות בכדי לשמר את העצים.

הקב"ה אינו רוצה שנשמיד את כל הצמחיה בשביעית. הוא רוצה שלא נהיה שקועים ביצירה וטיפול הצמחים. לכן לגבי המלאכות הללו הוא אמר: אין איסור בעצם ביצוע המלאכה האחת, אך עשיית מכלול מלאכות פוגעת ב"שבת הארץ".

דבר דומה מופיע ברמב"ן המבאר את הגדרת התורה את השבת ומצווה על "שבת שבתון".

הרמב"ם פוסק שאיסורי השבות כלולים בציווי זה. רבים הקשו על דבריו: איסורי שבות הם איסורי דרבנן!

מסביר הרמב"ן (על פי ביאור החתם סופר): לכאורה ללא איסורי שבות, השוק כולו יכול להתנהל בשבת. ייזהרו לא לכתוב, לא לייצר חפצים חדשים או לבצע פעולות חקלאיות, וכדו'. אך השוק עצמו יכול לתפקד בשבת, ואין בכך איסור תורה!

על כרחנו שיש שתי רמות של איסור. יש את ביצוע הפעולה המסוימת של רכישה או סחר. לקנות חפץ אחד אסור מדרבנן. אך אדם העוסק במסחר בשבת עובר על איסור דאורייתא. אם השוק כולו יפעל, ודאי שתהיה כאן הפרה של הרצון הא-לוקי שהשבת תהיה 'שבתון'!

(לא נאריך כאן, רק נציין שגם בשבת מותר לרכוש דברים לצורך שבת, דבר שאינו נכון לגבי יתר המלאכות. כנראה שגם בהקשר זה אפשר לומר שהקב"ה רצה שלא למנוע לחלוטין את האפשרות לרכוש דברים בשבת).

מקום שלישי בו הרמב"ן מציג דבר דומה הוא ביחס למצווה "קדושים תהיו". חז"ל דורשים – היו פרושים מן העריות, ומתאוות נוספות. הרמב"ן מקשה – יש לנו פרשיות שלמות המפרטות את האסור והמותר, מה פסוק זה מוסיף?

עונה הרמב"ן: הקב"ה אינו אוסר ליהנות מהעולם. אדרבה – יש חשיבות מרובה ליהנות מן העולם. אך אסור לנו לשקוע בהנאות ולהפוך אותן למרכז חיינו. התורה מעודדת ליהנות בכדי להרחיב את הדעת ולהודות לבורא עולם, אך אוסרת את ההדוניזם. זו המשמעות של הפרישה עליה התורה מצווה כאן. כאמור, הנאה אחת היא בסדר גמור, ואף טובה. להפוך את חיינו לרדיפת הנאות היא מעבר על עשה דאורייתא "קדושים תהיו".

בשלושת המצוות הללו הקב"ה מתיר את העשייה הבודדת, אך אוסר להפוך אותה להתנהלות קבועה: בשמיטה יש לנטוש את הקרקע, ולא למצוא את הדרך לעבד אותה. בשבת יש לנטוש את העבודה, ולא למצוא דרך להישאר שקועים בעולם המסחר והעבודה בשבת. ובחיים, לא לשקוע במותרות ונהנתנות, אלא להתחקות אחרי הרצון הא-לוקי, "והייתם קדושים, כי קדוש אני ה' א-לוקיכם".

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

חֵמְדַּת הַדָּף הַיּוֹמִי

החיוב לקנות לילד טלית או טלית קטן - סוכה דף מב
הרב עקיבא כהנא

בגמרא (דף מב) נקבעו זמנים שבהם האב חייב לחנך את בנו למצוות, בין היתר נאמר כי מזמן שהילד יודע להתעטף בציצית הוא חייב בציצית. **הראשונים עומדים על ההבדלים** שבלשון הגמרא: "להתעטף - חייב בציצית, לשמור תפילין - אביו לוקח לו תפילין". מדוע בתפילין נאמר שהיודע לשמור את התפילין, אביו קונה לו תפילין, ואילו לגבי ציצית כתוב שהיודע להתעטף בציצית חייב בציצית?

המאירי (ד"ה קטן) מסביר שלא שייך לומר שהבן חייב בציצית, שהרי חובת הציצית אינה חובה מוחלטת כמו תפילין, משום ש"אין החיוב אלא בשיש לו בגד בן ארבע כנפים, ואף הגדול אינו צריך לחזר אחריו", **לכן לפי הבנתו** המצווה היא לחנך את הקטן להטיל ציצית בבגדו כאשר יש לו בגד ארבע כנפות. **לעומתו התוספות (ערכין ב ע"ב ד"ה אביו לוקח) ור' יהונתן מלוניל (בפירושו לרי"ף ה' ציצית דף יד ע"א) תירצו** שלא שייך לומר שהאבא יקח טלית עבור הבן, משום שבדרך כלל יש לילד בגד שעשוי מארבע כנפות, ומהזמן שהבן יודע להתעטף בציצית האבא חייב להטיל לו ארבע ציציות בכנפות בגדו. **התוספות שם תירצו תירוץ נוסף** שהסיבה ששינו בלשון וכתבו שהאבא קונה תפילין, היא משום ש"תפילין דמיהם יקרים".

בניגוד לדברים אלו, **כתב המגן אברהם (יז, ג) שיש** לדייק מדברי השו"ע שמצווה על האבא לקנות לבנו בגד ארבע כנפות. **השפת אמת (בסוגייתנו) מדייק** כדברי המגן אברהם מתירוץ הראשון של התוספות בערכין שהוזכר לעיל, מכך שכתב שמן הסתם יש לילד בגד, משמע שאם אין לבן בגד העשוי כארבע כנפות האבא מחויב לקנות לבן בגד כזה. **כך גם ניתן לדייק** מתירוץ השני, שכתב שתפילין דמיהם יקרים, ומשמע שהוא גם חייב לקנות לו ציצית, אלא שהציצית זולה יותר, לכן רק כתבו שהוא חייב ולא כתבו שצריך לקנות לו.

לפי דבריו מסביר השפת אמת גם את שיטת העיטור (הל' תפילין) שסבר שמה שכתוב בגמרא שכוונת הגמרא שקטן אין חייב אביו לקנות לו ציצית עד שהוא יודע להתעטף, היא שעד גיל בר מצווה אין חיוב לקנות לילד ציצית, לפי דבריו מסביר השפת אמת שכוונת הגמרא שרק בגיל בר מצווה האבא חייב לקנות לבן בגד שיש בו ארבע כנפות על מנת שיתחייב במצווה, ולפני כן הוא לא מצווה על כך. (הבית יוסף סי' לו הביא את דבריו והתקשה בהם, וגם רעק"א תירץ את דבריו) אולם גם לפני גיל זה במקרה שיש לילד בגד ארבע כנפות הוא חייב להטיל בו ציצית.

הבן איש חי (לך לך, יז) כתב שיש אומרים שהקטן שחייבים לקנות לו ציצית הוא מגיל תשע, ויש אומרים שמגיל שש או שבע. **אמנם, השיורי כנסת הגדולה (שם, ב) הביא מדרשות מהרי"ל** שרק מהחתונה לובשים טלית, והסמיכו את זה על הפסוק של ציצית שסמוך לפסוק של חתונה, וכתב בשיורי כנסת הגדולה שהדבר תמוה שעד לחתונה לא יטיל ציצית אפילו בטלית קטן. **אמנם, כתב העיב"ץ (מור וקציעה יז) שוודאי** שמנהג האשכנזים היה שלא ללבוש טלית גדול, אבל המנהג הוא ללבוש טלית קטן, ולכן אין שאלה, משום שיוצאים ידי חובה בטלית קטן. **הרב חיים דוד הלוי (עשה לך רב ג, א) כתב** שמנהג הספרדים לחנך קטנים ללבוש טלית גדול ומנהג זה נובע מדברי השו"ע שיש ללבוש טלית גדול בתפילה (או"ח כד, א). **ומכל מקום כתב שעדיף** שגם בחורים אשכנזים ילבשו טלית בזמן התפילה וזאת משום שבדרך כלל לטלית קטן שהם לובשים אין שיעור, ולכן יש להלביש טלית גדול גם לבחורים אשכנזים, וכדאי גם להלביש לפני בר המצווה.

סיכום: בגמרא נאמר שיש מצווה לחנך קטן למצוות ציצית, מזמן שהקטן יודע להתעטף בציצית. נחלקו הראשונים מהו היקף החיוב, האם האבא חייב לקנות לבן ציצית, או שרק חייב להטיל ציציות כאשר יש לבן בגד ארבע כנפות. בפועל כתב המגן אברהם שיש חיוב לקנות ציצית, וכתבו האחרונים שהחיוב הוא מגיל שש. האחרונים דנו במנהג האשכנזים שלא ללכת עם טלית גדול לפני הנישואין, כיצד הוא מסתדר עם דברי הגמרא.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ו)

Victoria, Australia

ויקטוריה, אוסטרליה
מנחם-אב תשס"ג

השתתפות בטקסים של בני דתות אחרות

שאלה

החברה באוסטרליה היא רב-תרבותית באופייה, ולבני הקהילה היהודית באופן טבעי קשרים תרבותיים גם עם בני דתות אחרות. האם ובאיזה תנאים מותר להיכנס לבתי תפילה שלהם: כנסיות, מסגדים ומקדשים בודהיסטיים והינדוניסטיים? האם מותר להשתתף פסיבית בטקסיהם, והאם מותר לאכול באירועים שלהם אוכל כשר?

תשובה

התשובה לשאלתך נחלקת לב' חלקים: שאלת הכניסה לבתי תפילה של דתות אחרות, ושאלת הנוכחות וההשתתפות בטקסים שלהם.

- א. 1. אין להיכנס לבית עבודה זרה לשום מטרה¹, ואף לא משום איבה², למעט במקרים של פיקוח נפש³.
 2. בגדר בית עבודה זרה נכללים כנסיות נוצריות⁴, וכן מקדשים בודהיסטיים⁵ והינדואיסטיים⁶.
 3. מותר להיכנס למסגד, ואין בו משום בית עבודה זרה⁷, ויש אומרים שראוי להימנע גם מכך, כשאין בזה בעיה של דרכי שלום⁸.
- ב. 1. אין להשתתף או לצפות בטקסים של דתות אחרות הכוללים אלמנטים של עבודה זרה, כגון הטבלה לנצרות וכדו', אף אם אין משתתפים בפועל בטקס⁹.
 2. אין מניעה להיות נוכח באירוע שמחה או אבל של בן דת אחרת, כאשר אין בו אלמנטים של עבודה זרה¹⁰.
 3. בכל מקרה, אין לאכול בסעודת חתונה של גוי, ואף אם מביא את האוכל מהבית או שיש שם אוכל כשר. וגם במקום איבה אסור הדבר¹¹, אך לשתות משקים שאין בהם חשש כשרות מותר במקום איבה¹².
 נוסף בשולי התשובה כי גדולי ישראל, החל מאבות האומה דרך תקופת הכנסת הגדולה ולאורך תקופת הגלות גזרו גזרות ותיקנו תקנות שמטרתן להבדיל חברתית בין ישראל לאומות העולם, כתריס כנגד ההתבוללות. מנהיגי הקהילות בימינו צריכים לקחת בחשבון גם שיקול חשוב זה בכל החלטה שכזו¹³.

1 משנה (עבודה זרה יא ע"ב), וכן נפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' קמט סעי' א). המשנה עוסקת בעיר שיש בה עבודה זרה, והרמב"ם מבאר בפירוש המשניות שאנו אנוסים לגור בעיר כזאת, אך להיכנס לבית עבודה זרה ודאי שאסור, וכן נפסק בשו"ע (שם סי' קנ סעי' א) שמצווה להתרחק מדרך אלילים. וראה עוד בשו"ת "במראה הבזק" (א תשובות נט-ס; ג תשובות קיב, קיד; ה תשובה עה). וכן עיין בתשובה הבאה.

2 שו"ת "יביע אומר" (ב יו"ד סי' יא) ושו"ת "יחווה דעת" (ד סי' מה). ועיין עוד בשו"ת "במראה הבזק" (ג תשובה קיד).

3 הרמ"א (שו"ע שם סי' קנ סעי' ג).

4 ה"אגרות משה" (יו"ד ג סי' קכט סעי' ו), ה"ציץ אליעזר" (יד סי' צא), ה"יביע אומר" (שם וכן ז יו"ד סי' יב) וה"יחווה דעת" (שם); ועיין בשו"ת "במראה הבזק" (א תשובה נט), שגם אם אין לנוצרים דין עובדי עבודה זרה גמורים, עדיין אסור להיכנס לבתי תפילות.

5 אף-על-פי שיש ממאמיני דת זו הטוענים שאין בה פולחן עבודה זרה אלא אורח חיים בלבד, בפועל ההמונים עובדים את פסל מייסד דתם – מפי הרב יעקב קרמאייר, שניהן כרב בהונג קונג ומשמש עכשיו ברבנות בניו יורק.

6 דת זו הנה עבודת אלילים גמורה – מפי הרב קרמאייר הני"ל.

7 שו"ת "עין יצחק" (או"ח סי' יא) ושו"ת "יביע אומר" (ז יו"ד סי' יב), ויסודם בדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות פרק יא הל' ז) שהישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה; וכן פסקו הטור (יו"ד סי' קכד), מרן המחבר ב"בית יוסף" (שם סי' קמו) והרמ"א (שם סי' ה). ולעומתם ה"ציץ אליעזר" (יד סי' צא) פסק שאין להיכנס למסגד, ויסודו בדברי הר"ן (סנהדרין סא ע"ב) שגם למוסלמים יש דין עובדי עבודה זרה. אך כבר השיג עליו ב"יביע אומר" (שם), שנפסק להלכה כרמב"ם ולא כר"ן, והוסיף שהמציאות היא שבתוך מערת המכפלה הקימו הערבים מסגד, ואף-על-פי-כן נכנסים לשם גאונים וצדיקים להתפלל. וצריך עיון מראה זו, שיתכן שיש לחלק, אך אין זה עיקר ראייתו. וכן פסק להיתר הגר"ח הלוי בשו"ת "עשה לך רב" (א סי' נט).

8 דעת הרב מן ההר (מובאת בספר "ציצה לדרך" עה, א, 11) שאין להיכנס לשום בית תפילה של דת הכופרת בתורה, אף שאינה עבודה זרה, כיוון שיסוד האיסור להיכנס לבית עבודה זרה הוא מצד שנותן לה כבוד, ואין לתת כבוד לדת הכופרת בתורה. ולפי דבריו אין ראייה ממערת המכפלה, ששם אין בכניסה מתן כבוד למסגד, אלא כניסה למקום המקודש ליהודים.

9 ועיין בשו"ת "במראה הבזק" (א תשובה ס).

10 גיטין (סא ע"א): "קוברין עניי גויים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום". והובא בשו"ע (יו"ד סי' קנא סעי' יב) שמותר אף לנחם מתיהם, ואף כשאין עניי ישראל, ולגבי שמחה ראה לקמן שאסור רק לאכול בסעודת חתונתם, משמע שלהיות נוכח מותר. לגבי תפילה משותפת עיין בשו"ת "במראה הבזק" (ג תשובה קיב). ועיין בשו"ת הרא"ם (סי' נז) לגבי קראים, אך לפי דבריו שם דינם שונה מגויים.

11 עבודה זרה (ח ע"א), ונפסק בשו"ע (יו"ד סי' קנב סעי' א). ודעת ה"ח"י (שם) שאפילו במקום איבה אסור, ואף שה"פרישה" (שם) והש"ך (שם) נסתפקו מה הדין במקום איבה, גם הם לא הכריעו להיתר. וכן הכריעו לאסור אף במקום איבה ה"אגרות משה" (יו"ד ב סי' קיז) – מכך שהתיר רק שתייה, שהיא עראי, וה"משנה הלכות" (ז סי' קיח).

12 ה"אגרות משה" (שם), שהשתייה נחשבת לעראי ולא נאסרה במקום איבה.

13 עיין במסתו החשובה של בעל ה"משך חכמה" (ויקרא כו, מד).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
 הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
 ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
 הרב זלמן נחמיה גולדברג
 הרב נחום אליעזר רבינוביץ
 הרב ישראל רוזן

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
ישראל בן רבקה	ניר רפאל בן רחל ברכה	טל שאול בן יפה
אריה יצחק בן גאולה מרים	חנן הראל הכהן בן דרורה	גדעון בן רחל
נטע בת מלכה	מאירה בת אסתר	רבקה רינה בת גרונה נתנה
אילנה בת עליה	חוה רָאנְלָה בת פֵּיילָא	יוסף חילי בן רחל
בתוך שאר חולי עם ישראל		